

Marksizam ili katolicizam

MARKSIZAM, dijalektika, »dijalektički« i »historijski« materijalizam — tako glase najčešće upotrebljavane riječi iz pomodnog rječnika, kojim se služi nemali dio naše buduće inteligencije — akademijske omladine; tako glase krilatice, što se ore našom atmosferom. Pa, ako zapitamo, što je zapravo taj marksistički ili dijalektički materijalizam, tad će se iz zaglušne buke odgovora na to pitanje prokrasti do naših ušiju posve oprečni odgovori. »Najnapredniji moderni nazor o svijetu«, »plodotvorna metoda spoznanja svijeta i života«¹ metoda, kojom se spasava »zdravi koren ozloglašene metafizike« za današnje znanosti,² riječju čedo budućnosti, koje je pozvano da poslije tolikoga glavinjanja čovječanstva usreći svijet — tako slušamo s jedne strane. »Na grobu marksizma . . . marksizam je skršen, pošto se još pred kratko vrijeme isprsavao kao međunarodna duhovna moć. Pao je idol, u kog su milijuni s nekim upravo vjerskim zanosom upirali svoje oči . . . jer marksizam je surogat za vjeru, nazor o svijetu, koji želi dati cjelovitu sliku o životu«³ slušamo glas s druge strane. Kraj sve protivnosti ipak se dakle i najoprečniji glasovi u jednom slažu, u tom naime, da je marksizam surogat za vjeru, nazor o svijetu, da želi dati zadnje i jedino ispravno tumačenje svega svijeta i života. Marksizam doduše želi ponajprije da riješi socijalno pitanje, ali on je puno više od običnoga odgovora na nj. Marksizam želi dati jednu jedinstvenu i grandioznu sliku svega, što jest: i živoga i neživog, sve prikazati u međusobnoj povezanosti kao cjelinu pa onda odatle izvesti odgovor na to tako teško socijalno pitanje, pitanje kriza, bijede i nevolje, kapitala i rada, porodice i privatnog vlasništva. Marksizam je dakle ponajprije svjetovni nazor, koji na svoj način shvaća svijet i život, te iz njega onda izvodi praktičke zaključke, koje valja provesti u svijetu, ljudskom društvu i životu. Nije onda teško razumjeti, da će vrijednost i istinitost marksizma najviše zavisiti o tome, koliko vrijedi i koliko odgovara istini ta slika, što je marksizam izrađuje o svijetu i životu.

Stoga i ovaj prikaz obrađuje marksizam baš kao svjetovni nazor. Pokazat ćemo ukratko, kako i zašto je marksizam došao do svoje posebne slike o svijetu i životu, kakova je ta slika i kako se slaže sa slikom, što nam je o tom daje katolicizam, te napokon koliko marksistička slika o svijetu i životu odgovara istini, a prema tome i vrijedi.

¹ Burlak, Materijalizam u »Kulturi« 1933., str. 110.

² Por. Brichta-Podhorski, Nauka, život i tehnika, str. 119.

³ »Kath. Korrespondenz«, Münster 19. II. 1934.

1. Odakle i zašto marksizam?

Od onoga dana, kad se čovjek pojavio na ovoj zemlji, a osobito od onoga časa, kad je prviput osjetio u samome sebi, kako se žalac vlastitog mu tijela okrenuo protiv duha, od onoga dana i časa čovjek neprestano proživljava antagonizam, borbu materije i duha i upravo elementarnom snagom gonjen pravi razliku između tijela i duše, između materijalnoga i duhovnog. A kako i ne bi? Ta gdje će biti razlike, ako ne između dva neumorna borca, dva dindušmana, koji ne znaju i ne će da znaju ni za mir ni za primirje nego vode rat do istrage? »Jer tijelo želi protiv duha, a duh protiv tijela. Ovo se protiví jedno drugome«⁴ veli jedan veliki poznavalac duše. »Ja kraj sam, gdje velik bije se boj — Sad nebo, sad zemlja gospodar je moj!«⁵ pjeva Victor Hugo, a arapski mislilac Abu l'Utahya veli: »U čovjeka bića nalaze se dva — Zlo i dobro, ne slažuć se nikada.«⁶ Ali baš to neposredno usebno iskustvo svakoga čovjeka, baš ta intimna spoznaja njegova često će staviti, kad je govor o duhu, veliki upitnik, često će biti povodom, da »ljudi drže nesređeno mišljenje za duhovnu veličinu — kao da duh nije mnogo konkretniji negoli stolovi i stolice« (Benson)! Jer to je iskustvo nametnuta borba u vlastitoj kući, a »veoma mi je mrsko tako svaki dan živjeti u borbi... , jedno tijelo, što ga duh još nije potpuno pokorio, tijelo, protiv kojega će trebati borbe, dok se diše u ovom vrlo bijednom životu.«⁷ Je li onda čudo, da se i tako velikim duhovima, kakovim je po priznanju i samih neprijatelja kršćanstva bio Apostol naroda, otimlje usklike: »Vidim drugi zakon u udovima svojima, koji se opire zakonu uma mojega... Ja nesretni čovjek! Tko će me izbaviti od ovoga smrtnoga tijela?«⁸ Da, tko će već jednom ukloniti ovu opreku materije i duha, među koje sam dospio ja čovjek, to zagonetno biće kao među dva mlinska kamena, koji me neprestano melju i hoće da samelju?

Evo nam jednog od najdubljih i najopćenitijih razloga, zašto je čovjeka i čovječanstvo oduvijek tištilo pitanje materije i duha, zašto je oduvijek u njemu drijemala tendencija svesti materiju na duh ili još češće ono, što je puno lakše, — duh na materiju! Ako je duh zapravo materija, tada svaka borba protiv materije, protiv tijela i njegovih bilo kojih zahtjeva postaje besmislenom: čovjek u tom slučaju najrazumnije postupi, ako haci koplje u šaš i ne troši energije uludo. Jednako je i onda, ako je materija zapravo duh, kako svjedoči povijest čovječanstva, koja pokazuje, da su i kultura i moral uvijek jednako stradavali, bilo da su se ljudi osjećali previše produhovljenim bićima, do kojih materija i ne može da se popne i da ih popraska, bilo da su svoje ideale svukli u niski okvir čisto životinjskoga i materijalnoga. Srednjevječni »Frygeister« i Katari (καθάρτοι), koji već i samim imenom hoće da pokažu, kako su se dovinuli do slobode i čistoće duha, što ne će ni da zna za materiju, nisu nimalo manje destruktivno djelovali na kulturu i moral negoli stari mate-

⁴ Gal. 5, 17.

⁵ »Je suis le lieu des sublimes combats — Tantôt l'homme d'en haut, tantôt l'homme d'en bas!«

⁶ »Zwei Naturen hat das Menschenkind — Gut und böse, die sich feindlich sind.«

⁷ Nasljeđuj Krista III., 29.

⁸ Rim. 7, 23. 24.

rijalistički epikurovci. Ipak je češće i običnije, da ljudi svlače duh u materiju negoli da dižu materiju do duha. Pa to je i razumljivo. Jer svlačiti je prema svakidašnjem iskustvu uvijek lakše negoli dizati, a osim toga se iskra ljudskoga duha nalazi na ovom materijalnom svijetu kao, gotovo bismo rekli, zalutao »došljak i tuđinac na zemlji«!

Ovo bolno proživljavanje materije i duha u vlastitoj nutrinji i ovo razbijanje za prevlast bilo duha bilo tijela i tjelesnoga u pojedinca čovjeka ogleđa se i u životu cijeloga čovječanstva, u njegovoj povijesti. Jer jaz i rat između tijela i duha bacaju ljudi iz vlastite nutrinje, projiciraju ga van u cijeli društveni život, u ljudsku zajednicu, u kojoj on onda raste do strahovitih dimenzija: zauzima znanost, prožima umjetnost, upravlja odnose čovjeka prema čovjeku i rodi upravo kobnim posljedicama. A rat između materije i duha vrlo se često i vrlo lako svršava kod nas ljudi porazom duha. Jer kao što tjelesni život ne podnosi ni prevelike vrućine ni prevelike zime, nego ga i jedna i druga ubija, tako duhovni život, život vjere i morala ne podnosi ni prevelikog obilja ni prevelike oskudice materijalnih dobara, pa ga i jedna i druga krajnost lako ubije: u prevelikoj bijedi i u preveliku obilju zaspe duh u čovjeku, a probudi se u njemu — životinja! Ako se dakle tokom povijesti kod raznih naroda znalo na mahove pojaviti preveliko obilje ili strašna oskudica, tad se lako događalo i to, da su duhovna dobra čovječanstva stradavala, zavladao materijalizam, koji su onda bolja vremena opet pokopala.

U ovaj okvir valja da stavimo sliku, što nam je pruža današnjica, kojoj silom hoće da nametne svoj žig — marksizam; u taj okvir valja da stavimo tu sliku, ako je želimo pravo uočiti i pregledati. Dijalektički materijalizam ili marksizam, što mu g. Thalheimer daje ponosno ime »najnaprednijega modernog nazora o svijetu«,⁹ samo je jedna mala epizoda u vjekovnom nastojanju nesretnog čovječanstva da radikalno riješi problem velike protivnosti tijela i duha poricanjem duha, samo jedno od novijih pa i to prilično loše skrojelih odijela za vrlo staro nastojanje, tako staro kao što je staro čovječanstvo, za nastojanje podrediti, utopiti duh u materiji, ugušiti misao u tjelesnosti. A rodila je to nastojanje u doba začetnika marksizma, Marksa i Engelsa, velika socijalna nepravda prema radništvu, koja ga je bacala u strahovitu bijedu i nevolju, a donekle opet preporodile poratne krize i nevolje, gdje se mnogi našavši se u nevolji hvataju svake slamke, ne bi li isplivali iz očajnog položaja. S toga posve trijeznog stanovišta promatran, u tom okviru gledan, marksizam gubi onaj otajstveni nimbus, u koji se zavio, ostavlja dimenzije, u kojima se dandanas kod nas tako rado pokazuje kao »Stožer«, oko kojega se mora vrtjeti sav i idejni i realni svijet, kao »Signali« novih, dosele neslućenih perspektiva na svijet i život, kao nova prava »Epoha«, kao jedni realni »Danas«, kao jedina »Kultura«! U tom je okviru marksizam splasnuo do tek jedne i to dosta neugledne epizode u gigantskom razračunavanju čovječanstva s problemom duha, epizode, koja se stoga ne može opravdano nazvati ni »modernim« ni »najnaprednijim« nazorom o svijetu. Da se o tom uvjerimo, dovoljno je malko zalistati povjesnicom filozofije 19. vijeka, u kojem se nalazi i kolijevka marksizma.

⁹ Uvod u dijalektički materijalizam, Zagreb, str. 11.

U lancu onih veleuma, koji su si razbijali glavu zadnjim pitanjima čovječanstva, istaknuo se u novije doba Kant, koji je svojim pretjeranim kriticizmom doveo velik dio ljudskoga roda onamo, gdje je bio na početku, naime do toga, da nije znao više odgovora ni na jedno od pitanja, koja su ga oduvijek mučila. Kant je štoviše htio uvjeriti svijet, da uopće nije kadar odgovoriti na ta pitanja, da uopće ne može ni znati, postoji li materija i postoji li duh, i, ako postoje, da li se međusobno razlikuju. Ali tih se odgovora ljudski duh nikako nije mogao odreći pa ih je stoga iznova tražio. Ne poznavajući ili i prezirući sve ono, što je kršćanska filozofija privrijedila čovječanstvu, počеше se učenici Kantovi opet razbijati s prastarim pa ipak vazda savremenim pitanjem materije i duha. Nezadovoljni s kršćanskim i katoličkim dualizmom, koji razlikuje kao dva suprotna pola: tijelo i dušu, materiju i duh, počеше učiti monizam ili nauku, koja više ne zna za razliku između materije i duha, između tijela i duše, pa dosljedno ni između Stvoritelja i stvorenja. Sve su to za Kantove učenike ili posve nepoznati ili barem posve besmisleni pojmovi. I u tom svođenju svega, što postoji, na jednu formulu, na zajednički nazivnik razdijelise se i oni na dvije strane: jedni stadoše tvrditi, da je zapravo sve duh tako, da materije zapravo i nema, drugi naprotiv, da je sve materija tako, da duha zapravo i nema. Od najznačajnijih nosilaca jedne i druge misli spomenut ću ovdje samo dvojicu: Jurja Vilima Fridrika Hegela (1770—1831) kao izrazita predstavnika prve i Ljudevita Feuerbacha (1804—1872) kao zastupnika druge struje. Tu dvojicu ističem napose stoga, što su oni ili bolje reći njihov nauk, njihova filozofija upravo otac i majka marksizma, koji nas ovdje napose zanima. To priznaju i sami marksiste, kao na pr. već spomenuti Thalheimer, koji u svojoj knjizi poklanja cijelo jedno poglavlje Hegelu i Feuerbachu te drži, da su oni postigli »najviši stepen građanskoga nazora o svijetu«, pa ih onda i on posebno ističe baš stoga, »jer stoje u neposrednoj vezi, jer su direktni preteče dijalektičkog materijalizma, prethodnici Marxa i Engelsa«, i jer onda može da pokaže, »u čemu se sastoji epohalni napredak, kojeg su učinili Marx i Engels nad dosadašnjim najvišim stupnjem filozofije.«¹⁰ To uostalom sasvim otvoreno ističe i Fridrik Engels, koji se s Karlom Marksom u marksističkom svijetu neprestano zajedno spominje kao Kastor i Poluks, i kojega spisi kod marksista zauzimaju poprilično ono mjesto, što ga kod nas ima sv. Pismo. On piše u svojoj radnji »Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie«, da su Hegelova dijalektika i Feuerbachov materijalizam mati i otac novoga nauka. A zašto se Marksu i Engelsu između tolikih raznih filozofijskih nauka njihova doba tako izvanredno svidio baš Hegel i Feuerbach?

Na to pitanje sasvim jasno odgovara sam Engels, a za njim i današnji marksiste, kad upravo klasički tumače, kako je Hegelov

¹⁰ Ibidem, str. 76. pa 73.

nauk prava domovina svake revolucije. Uz glasovito Hegelovo načelo: »Alles, was wirklich ist, ist vernünftig, und alles, was vernünftig ist, ist wirklich — Sve, što zaista jest, razumno je, a sve, što je razumno, zaista jest« primjećuje Engels: »Načelo o razumnosti svega, što zaista postoji, pretvara se po svim pravilima Hegelove metode mišljenja u drugo novo: »Alles, was besteht, ist wert, dass es zu Grunde geht — Sve, što postoji, zaslužilo je, da mu bude kraj!«, da se bilo milom bilo silom ukloni!¹¹ Engels vrlo dobro veli: »po pravilima metode« Hegelove slijedi to opravdanje revolucije, a ne po Hegelovu cijelom sistemu. Jer cijeli Hegelov nauk počiva na ideji i na dijalektici, o kojima će biti odmah govora, kao na dva stožera, na ideji kao elementu i znaku stalnosti i nepromjenljivosti te na dijalektici kao simbolu i elementu nestalnosti i neprestanog mijenjanja (»Panta rhei«!). Nazovemo li ideju sadržajem, a dijalektiku metodom Hegelove filozofije, tad ćemo razumjeti, zašto je marksizam preuzeo od Hegela samo i baš metodu njegovu. Jer njome je Hegel, kako veli i Thalheimer, »bio pionir građanske revolucije u Njemačkoj, koja je izbila 1848., a da sam nije bio politički revolucionaran.« — »Dijalektika je bila«, veli dalje isti ideolog marksizma, »visoko revolucionarna metoda. Dijalektika dokazuje da ništa pojedinačno niti u stvarnosti niti u mislima ne ostaje stalno, kako jest, nego se neumorno mijenja, da svaka pojedina stvar, svaka pojedina ustanova ima početak i stoga mora nužno imati i svršetak, uzlaznu i silaznu granu razvoja. Dijalektika dokazuje da svaka stvar, svaka ustanova, svaka misao propada, preobraćajući se u svoju suprotnost. Dijalektika ne zastaje ni pred čim. Ništa joj nije sveto, ništa joj nije nepovredivo... Dijalektika je najopćenitija formula revolucije.«¹²

¹¹ Ludwig Feuerbach etc., Stuttgart 1838., str. 4.

¹² L. c., str. 77. Upravo je onda zanimljivo, da se Mehring prema navodima u »Kulturi« srdi i tvrdi, da je »mnogogodišnjim popovskim klevetama prikupan riječi materijalizam sporedan pojam koji koketira s nemoralom«, a Feuerbach malo banalnim žargonom piše: »Pod materijalizmom filistar razumijeva žderanje, lokanje, požudu, putenost, nadutost, gramzljivost, škrtost, lakomost, profit, burzovne prevare, upravo sve prljave poroke kojima se on podaje; a pod idealizmom razumijeva on vjeru u vrlinu, sveopću čovjekoljubivost, i uopće u »bolji svijet«. Jer, ako materijalizam, napose dijalektički materijalizam prema ispovijesti vlastitih korifeja »ne zastaje ni pred čim«, i »ništa mu nije sveto, ništa nepovredivo«, ako je on »najopćenitija formula revolucije«, onda zaista ne treba nikakvih »popovskih kleveta«, da se izvedu one litanije što ih »Kultura« malo nekulturnim izrazima niže; zato treba i dostaje tek malo logike. Jako se vara Mehring, kad misli, da »idealizam i materijalizam sami po sebi nemaju ništa zajedničkog sa moralnim idealima.« Jer revolucija je bez sumnje u vezi s revolucijskim moralom, pa prema tomu i »formula revolucije« ima »nešto zajedničko« s moralnim odnosno nemoralnim »idealima«. Time dakako nije nipošto rečeno, da svaki pojedini materijalista mora biti nemoralan,

Hegelova je dakle dijalektika postala simbolom revolucije te preuzeta od njega postala jednim stožerom marksizma. Ali drugoga stožera sistema Hegelova — ideje nijesu mogli ni Marks ni Engels nikako prihvatiti, ne doduše zbog protuslovlja, koje bi slijedilo, — toga ima i u njih dosta baš radi dijalektike —, nego jer je u Hegelovu sistemu time sačuvan, iako vrlo fantastički i nedosljedno, primat ideje. Prvotno i glavno, srčika svega svijeta prema Hegelu jest ideja, misao, koja se dijalektičkom metodom neprestano razvija. Izvor je svega prema Hegelu »apsolutna ideja ili misao«, koju on u prvom njenom stadiju zove tezom ili afirmacijom. Ta je misao nosilica svega razvitka, koji se zbiva time, što se stvaraju suprotnosti.¹³ Stoga u drugom stadiju misao, ideja poništava, negira samu sebe i postaje materijalnim svijetom, prirodom, koja nas okružuje. U tom stadiju zove Hegel misao negacijom ili antitezom. Ali razvijanje ide dalje, te ideja, koja je u drugom stadiju izgubila samu sebe, opet dolazi k sebi ponovnom suprotnošću poništavajući, negirajući drugi stadij. Taj treći stadij, koji prve dvije suprotnosti veže u neko novo i savršenije jedinstvo, nazivlje Hegel negacijom negacije ili sintezom.¹⁴ Prema Hegelu je dakle idealizam pravo naziranje na svijet: kod njega je ideja, misao i duh početak ili izvor, a ujedno i svršetak ili svrha svega, što jest i što biva. No takova ideja, kako dobro primjećuje glasoviti nacionalni ekonom Heinrich Pesch D. I., iako nije baš za revolucionarce tako opasni Bog, a ono je ipak prilično neugodna smetnja.¹⁵ S upravo čudnovatom i, gotovo bismo rekli, naivnom iskrenošću pripovijeda nam to i sam Engels, kad u već navedenom djelu opisuje, kako je na nj i na Marksa djelovao Feuerbach sa svojim famoznim djelom »Wesen des Christentums«, koje je upravo evanđeljem materijalističkoga bezboštva. On piše: »Tada dođe Feuerbachov »Wesen des Christentums« . . . , podiže bez oklijevanja materijalizam opet na prijestolje. Narav postoji neodvisno od svake filozo-

jer se lako može dogoditi, da i sam nije shvatio, što je zapravo materijalizam i do kojih logičkih konzekvencija vodi, i tako tih konzekvencija i ne povuče. I obratno ne mora svaki »idealista« biti moralan, jer ne mora imati dovoljno moralne snage, da povuče konzekvencije iz svojih načela, koja te snage puno više iziskuju negoli materijalistička. Posve se dakle neumjesno Mehring poziva na to, što moralne »ideale filozofski materijalista može da ima u najvišem stepenu«, i što tih istih ideala »filozofski idealista ni izdaleka ne treba da posjeduje«, jer i jedan i drugi to može tek postupajući nelogički i protiv vlastitih načela. Drugim riječima: jedan je moralan, *premda* je materijalista, a drugi nemoralan, *premda* je idealista, a to je ipak golema razlika!

¹³ Odalle ime metode »dijalektičke« prema grčkoj riječi διαλέγω.

¹⁴ Vidi: Klimke, Institutiones historiae philosophiae II., Romae 1923., str. 55.

¹⁵ »Die soziale Frage beleuchtet durch die »Stimmen aus Maria Laach« 14. bis 16. Heft (H. Pesch S. J., Liberalismus, Socialismus und christliche Gesellschaftsordnung), str. 203.

fije; ona je tlo, na kojem smo uzrasli i mi ljudi, koji smo sami produkti prirode; osim prirode i čovjeka nema ništa, a viša bića, što ih je stvorila naša religiozna uobrazilja, samo su fantastičko odsijevanje našega vlastitog bića... Trebalo je, da čovjek sam glavom proživi ono oslobođenje, kojim knjiga rodi, da si to mogne uopće predočiti. Oduševljenje je bilo općenito; u tili smo čas postali svi Feuerbachovcima. Kako je Marks zanosno prihvatio novo shvaćanje, i kako je ono — kraj svih kritičkih pridržaja — na nj utjecalo, lako je čitati u »Heilige Familie.«¹⁶ A malo dalje tumači Engels Feuerbachovo djelo ovako: »S neodoljivom silom nametnula mu se (= Feuerbachu!) spoznaja, da je Hegelova »apsolutna ideja«, koja da je postojala prije postanka svijeta, »preegzistencije logičkih kategorija«, prije nego je bio svijet, samo fantastički ostatak vjere u Stvoritelja od svijeta različenoga: da je tvarni, osjetni svijet, kojemu i mi sami pripadamo, jedino stvarno (realno), i da je naša svijest i naše mišljenje, kolikogod se oni i činili nadosjetnim, proizvod materijalnoga, tjelesnog organa — mozga. Materija nije proizvod duha, nego duh sâm tek najvišim proizvodom materije.«¹⁷ Tako je konačno nestalo, s veseljem konstatira Engels, i onoga stvaranja svijeta od Boga, u koje je Evropa »za dugoga zimskog sna u kršćanskom srednjem vijeku« tako pobožno vjerovala!¹⁸ Zato je eto kao naručena došla Feuerbachova filozofija, po kojoj »der Mensch ist, was er isst — čovjek jest, što može jesti!«¹⁹

»Oslobođenje, oduševljenje, zanos« — s te tri riječi označuje Engels, kako su i on i Marks dočekali Feuerbachovo evanđelje, da nema ni Boga ni duše! Kako da to razumijemo? Već je bilo spomenuto, da se u Marksovo doba — četrdesetih godina prošloga stoljeća — događali prema radništvu u nebo vapijući grijesi; politička je Evropa još uvijek podrhtavala od prevrata: velika francuska revolucija bila još svima u živoj uspomeni, još sveže Napoleonijade. 1830. ponovila se revolucija u Franceskoj, a 1848. još i u Njemačkoj i Austriji. Revolucija je takoreći bila već postala modom, pa, što je prirodnije od pomisli, da bi se i socijalne nepravde najbrže i najjednostavnije uklonile njome! Uoči nesretne g. 1848. izdaju dakle Marks i Engels »Komunistički manifest«, koji naviješta socijalni i politički prevrat proleteraca i svršava se s pozivom: »Proletarci sviju država, ujedinite se!« No baš žalosno iskustvo s nasiljima i pokoljima tadašnjih prevrata moralo je neprestano izazivati svijest odgovornosti, koju je pooštravalo proganjanje vlasti, strahovite odgovornosti, ako ima Bog i duša

¹⁶ Ludwig Feuerbach etc., str. 12 sq. Engels misli na djelo: »Die hl. Familie oder Kritik der kritischen Kritik. Gegen Bruno Bauer und Consorten. Von Friedrich Engels und Karl Marx 1845.«

¹⁷ Ibid., str. 21.

¹⁸ Ibid., str. 16. Por. Thalheimer, str. 82.

¹⁹ Klimke, l. c., str. 145.

i život poslije groba. Razumijemo dakle, da je Feuerbach mogao kod naših revolucionaraca izazvati samo »oduševljenje« i »zanos«, donijeti im »oslobođenje« od velike smetnje, kad je zaogrnut plaštem znanosti stao slikati svijet bez Boga, bez duše, bez vječnosti. Marksizam se u tom pokazuje i previše ljudskom tvorinom; rat između materije i duha, što se odigrava u čovjekovoj nutrinji, a svršava porazom duha, taj rat i poraz projicira se naprosto na svjetsku pozornicu, u društveni život ljudski. Kao što čovjek, izbezumljen od nevoljâ, koje ga biju, zna posumnjati u sve ideale te počne sve rušiti s neba, huliti na Boga i u blato bacati sve, što je ljudima sveto, tako eto radi i marksizam povezavši Hegelovu dijalektiku s Feuerbachovim materijalizmom. Sad i toj dijalektici kao i netom spomenutu nesrećniku više »ništa nije sveto, ništa nepovredivo«; ona više »ne zaostaje ni pred čim«, jer je postala posve sigurna »najopćenitija formula revolucije«, što će otsele biti vrhovnim zakonom! No, kad trijezni ljudi gledaju razbješnjela i ojađena čovjeka kako vas revoltiran huli, drže mu postupak nerazumnim. Zar se i kod kolijevke marksizma čovjeku ne nameće ista misao? Nije li to i sam Thalheimer instinktivno osjetio, kad onako otvoreno priznaje: »Ova se nauka = (historijski materijalizam ili marksizam) čini na prvi pogled veoma jasna, ali se ne smije previdjeti da se ona običnom ili takozvanom zdravom ljudskom razumu protivi«?²⁰ Držimo, da smijemo već kod kolijevke marksizma požaliti, što Marks i Engels u svojem drukčije plemenitom nastojanju pomoći bijednima nijesu dali više mjesta trijeznom i hladnom, makar i »takozvanom«, ali ipak zdravom razumu negoli neobuzdanoj želji za revolucioniranjem. Revoltiran i uzrujan čovjek obično nema pravo i napravi samo štete. Tako će biti i s naukom, koja svijesno ide za revolucijom bez ikakvih ograda!

2. Kakova je dakle slika, što nam je marksizam pruža o svijetu i životu?

Hegel i Feuerbach predstavljaju prema marksistima, da se poslužimo Thalheimerovim riječima, »najviši stupanj filozofije« do Marksa i Engelsa. Marks su i Engels prema riječima istoga marksističkog ideologa i nad tim »najvišim« stupnjem izveli »epohalni napredak.«²¹ U čemu je dakle taj »epohalni napredak«, što ga čovječanstvo dužuje marksističkom Kastoru i Poluksu? Po-najprije u tomu, što su, kako smo dosele razložili, »najviši stupanj filozofije« svojih dana povezali čvrsto u jedno i metnuli za temelj svojega nazora o svijetu i životu i za vrhovno pravilo svojega rada. Ni Hegel ni Feuerbach nisu stvorili jedinstvene slike o životu svojim sistemima. To će napraviti Marks i Engels. Uzet će od Hegela ono, što bi se zdravom razumu moglo činiti lošije, naime dijalektičku metodu, odbaciti ono, što je zdravije, naime

²⁰ L. c., str. 120.

²¹ L. c., str. 73.

idealizam. Od Feuerbacha opet, kojemu ljuto zamjeraju, što je posve ispravno opažajući njezinu nesuvislost zabacio Hegelovu dijalektiku, uzet će i opet ono, što je naopako, naime materijalizam. Taj sretni izbor i vjenčanje odličnoga para: materijalizma i dijalektike u nerazrješivu ženidbu — jedina nerazrješiva, što je marksisti priznaju! —, u dijalektički materijalizam, to je eto glavni dio »epohalnoga napretka«, što ga »znanost« ili bolje t. zv. »znanstveni« socijalizam duhuje svojim roditeljima Marksu i Engelsu. Čovječanstvo je tom tekovinom neobično zaduženo, jer je napokon dobilo pravu sliku o životu i svijetu, sliku bez Boga i duše, sliku, koja svojom dijalektikom zajamčuje čovječanstvu najveće dobro, što ga može imati, naime — r e v o l u c i j u! I to bez ikakve ograde, kadgod i kolikogod je puta zaželi! Jer dijalektika je, tako nas uvjerava Thalheimer, »oruđe za rad. Revolucionarna je teorija neophodno sredstvo revolucionarne prakse, revolucionarne politike, koje se ne smije napustiti... dijalektički materijalizam znak je revolucionarnog političara, što je za kapetana kompas, sat i sekstant ili za tehničara fizikalni zakoni.«²²

Ali ženidbom dijalektike i materijalizma još nije iscrpen sav »epohalni napredak« Marksa i Engelsa, još nije uneseno potpuno jedinstvo u sliku o životu i svijetu. Stoga ta ženidba nije ostala neplodna, rodilo se i dijete, na kojem se ispunila ona stara: »Ne pada jabuka daleko od stabla«, dijete, što nosi posve jasne crte svojih roditelja. Ime mu je h i s t o r i j s k i materijalizam, a zapravo je samo primjena materijalizma i dijalektike na zbivanje u povjesnici čovječanstva. U čemu je »epohalnost« toga koraka; neka nam i opet kaže sam Engels. Feuerbach je prema Engelsovu shvaćanju našao materijalistički ključ, što je otvorao samo tajne prirode, ali nije odgonetnuo sfinge ljudskoga djelovanja u povijesti čovječanstva. Drugim riječima: taj je materijalizam prognao Boga i duh iz prirode, koji nas okružuje, i cijelu prirodu sveo na jednostavnu formulu »procesa, materije, što se nalazi u neprestanom razvijanju«,²³ ali se uzalud napinjao, da napredak prirodnih znanosti upotrijebi kao uspješno sredstvo protiv vjere, kao novi dokaz, da nema Boga. Tako se onda dogodilo, da se kraj sve krute sile i materijalne uzročnosti bez ijednoga traga duha u prirodi — u povijesti čovječanstva još uvijek sjala zvijezda Promisla Božjega i prkosila svim zakonima materije. Smrtni je grijeh Feuerbachov prema Engelsu, što je i on još uvijek tražio nekakovu vjeru i nekakav moral, koji bi još k tome valjali za sva vremena, za sve narode i za sve prilike.²⁴ Jaz, koji je zijevao između

²² L. c., str. 119.

²³ Vidi Pesch, l. c., str. 189.

²⁴ Ibidem, str. 129. Kakova je ta Feuerbachova vjera i njegov moral, lako je zaključiti iz onoga, što je dosele o njemu rečeno. Pesch zove tu »vjeru« — ateizmom, a Schopenhauer karakterizira Feuerbachov moral mottom: *Édite, bibite, collegiales! Post multa saecula, pocula nulla!*

prirodnih znanosti, što su cijelu prirodu izgradile od čiste i jedine materije, i gledanja na povijesno zbivanje, u kojemu su još uvijek nekakav razum i slobodna, od materije neodvisna, volja nosili žezlo, zatrpao je Marks »razvivši Feuerbachovo naziranje dalje od samoga Feuerbacha. . . 1345. u »Heilige Familie«.²⁵ Marks je dijalektički materijalizam primijenio i prenio iz prirodnih znanosti na socijalno i historijsko područje; on je počeo pomoću »dijalektike« obradivati sve pojave ljudskoga društvenog života »u njihovoj međusobnoj vezi«, njihovu historijskom razvitku tako, da je duh izgubio i zadnje svoje uporište na ovom svijetu. Marksova je znanost, da se poslužimo riječima jednoga istaknutog zastupnika marksizma: »uništivši dualizam između duha i materije srušila zadnji potporanj dosadašnjoj razdiobi u gospodare i podložnike, u tlačitelje i potlačenike!«²⁶ Tako sad prema Engelsu ni za jednu »znanost«, dakako socijalističku, više nema Boga, nema neumrle duše, nema životnoga principa, koji bi bio iznad obične materije te je upravljao i vladao. Život je prema toj »znanosti«: »način postojanja za tjelesa od bjelančevine«, »kemizam bjelančevine«, čovjek čisti produkt materije, njegove misli sekrecija mozga, volja njegova nekakova poluga, što je na koncu konca pokreću tek materijalne sile, a cijeli ljudski život i sva kultura čovječanstva tek plod onoga, što pojede, odsjev tehnike u proizvodnji i potrošnji jela i odijela! Je li onda čudo, da su Marks i Engels s oduševljenjem dočekali »otkriće« Darwina i Haeckela, da čovjek potječe od majmuna?

Eto nam dakle tri glavna poteza slike o svijetu i životu, što nam je nuđa marksizam. To je bezbožni ateizam i materijalistički monizam kao dogmatika, a revolucionizam kao moralka! Sve je na ovom svijetu zapravo jedna vječna materija i jedno vječno gibanje; materija, koja se prema neumoljivom zakonu svoje dijalektike neprestano razvija iz jedne suprotnosti u drugu, iz jedne revolucije u drugu. Iz te slike jasno se vidi, da one neprestane hule na Boga, ona persiflaža bogoštovlja, molitve, duše i vječnoga života i ono sanjanje o svjetskoj revoluciji nije tek slučajno povezano s marksizmom. A tko poredi tu sliku sa slikom o svijetu i životu, što nam je daje kršćanstvo, napose katolicizam, taj će razumjeti Bebelovu riječ: »Socijalizam i kršćanstvo slažu se kao vatra i voda.« Fraze o snosljivosti i vjeri kao privatnoj stvari pojedina ostaju kod marksista frazama, koje mogu samo naivčina- ma zamazati oči, što nisu shvatili, da je sama bit marksizma materijalizam i ateizam, da on jednostavno mora nastupiti protivkršćanski i protivcrkveno, ako ne će sama sebe da zaniječe; da na ekonomijsku i industrijsku »pjatiljetku« uvijek neminovno slijedi bezbožnička, da štoviše redovito još prije svake pjatiljetke ima spremljena benzina za crkve i bakalja za samostane. »Prole-

²⁵ Ludwig Feuerbach, str. 41.

²⁶ Dietzgen kod Pescha, str. 197.

tarci sviju država, ujedinite se!« ne znači samo: Branite makar i revolucijom svoja prava, nego i rušite Crkve, skidajte Boga sa oltara i čupajte Ga iz ljudskih srdaca! Razumijemo onda i stanovište Pija XI. u okružnici »Quadragesimo anno«, kad čak i za ublaženi socijalizam, koji je popustljiviji u pitanju klasne borbe i privatnoga vlasništva, veli: »Premnogo je kršćanskih muževa, koji . . . upiru oči u ovu Svetu Stolicu i usrdno mole, da ustanovimo, da li se taj socijalizam toliko rastrijeznio od svojih lažnih nauka, da se može bez štete ikojeg kršćanskog načela pripustiti i, da tako kažemo, pokrstiti. Očinska naša brižljivost nalaže nam, da ovima zadovoljimo. Stoga izjavljujemo: promatraš li ga bilo kao nauku bilo kao historijsku činjenicu — dakle baš ovako, kako smo ga mi dosele promatrali! — bilo kao akciju, socijalizam se, ako zaista ostaje socijalizam, ne može ni onda, kad je istini i pravdi u rečenome (t. j. u pitanju klasne borbe i privatnog vlasništva) popustio, složiti sa dogmama katoličke Crkve, jer on gradi samo društvo, koje je sasvim protivno kršćanskoj istini.« Jest, marksistički socijalizam hoće društvo, koje se odriče i raja na nebu, samo da dođe do nekakova raja na zemlji, a katolicizam je spreman odreći se i raja na zemlji (mučeništvo, progonstvo!), samo da postigne raj na nebu.

3. Marksizam pred forumom zdrava razuma.

»Socijalizam i kršćanstvo, i katolicizam, slažu se kao vatra i voda!« Gdje je dakle jedan, tu drugome nema opstanka; ako jedan ima pravo, drugi mora imati krivo; ako je jedan istina, tad je drugi zabluda. Iz toga slijedi, da svi oni razlozi, kojima zdrav razum u kršćanskoj filozofiji, a vjera u teologiji dokazuje kršćanske katoličke istine, ruše marksizam kao svjetovni nazor. Svi dokazi, kojima obrazlažemo egzistenciju Božju, neumrlost duše, nepropadljivost katoličke Crkve do konca svijeta, sve činjenice o utjelovljenju Božjem, o Božjoj objavi, o jedinstvenosti i istovjetnosti katoličke Crkve od njena početka pa sve do dana današnjega, svi dokazi skupa i svaki od njih napose tuku dijalektički materijalizam. I s v a k i d o k a z n a p o s e, jer, ako ima makar samo jedna neprolazna stvar na svijetu, već nije istina, da se sve mijenja i da propada sve, i, ako ima makar samo jedno duhovno biće, već nije istina, da je sve pusta materija! Katolik dakle, koji si je dao računa o svojoj vjeri i barem donekle poznaje kršćansku filozofiju, ima obilje razloga, što pokazuju, kako je marksizam daleko od istine.

U okviru ovoga našeg članka ne može nam biti nakana dokazivati stvari, od kojih bi svaka za se tražila cijelu jednu studiju. Ali to nije ni potrebno. Dosta će biti za marksizam samo nekoliko kritičkih opazaka, jer on ne podnosi ozbiljne kritike.

Kako je već bilo rečeno, prema marksizmu nema ništa osim materije i gibanja: materije u procesu vječnoga gibanja. Za to gibanje vrijede opći zakoni dijalektike, ili točnije rečeno zapravo

je dan zakon o razvitku u suprotnostima, kojega su etape: početna faza procesa kao teza ili afirmacija, zatim srednja kao antiteza ili negacija i dočetna kao sinteza ili negacija negacije. Tomu je zakonu podvrgnuto sve, što mi običnim jezikom zovemo materijalnim i duhovnim, nerazumnim i razumnim, živim i neživim; sve se razvija po toj dijalektici. Ogleđajmo je malko na jednom primjeru, što ga marksiste smatraju klasičkim! Uzmimo zrno raži kao početni stadij razvitka — afirmaciju. To zrno proklija, izraste u biljku — i eto nam negacije zrna. Napokon ta biljka cvate i oplodena donosi opet zrnje i, kad to sazrije, ugine — negacija negacije! Sad je jasno, kako se zrno razvija, zar ne?! Jer takav primjer, veli Engels, pokazuje, da je dijalektika tako jednostavna stvar, te njome razvitak »može razumjeti svako dijete samo, ako potrga s njega onaj veo tajanstvenosti, u koji ga obično umata idealistička filozofija.« Međutim je i Thalheimer, kako smo već čuli, primijetio barem kod primjene dijalektike na djelovanje ljudi, kako »se ne smije previdjeti, da se ona . . . zdravom ljudskom razumu otvoreno protivi.« Thalheimerova primjedba vrijedi već i ovdje. Bez obzira na to, što s njome znamo o razvitku zrna kao i bez nje, po kojem pravilu — pitamo mi — i s kojim pravom zove marksizam biljku negacijom zrna, a zrno opet negacijom biljke? Može se dogoditi, i događa se, da zrno uslijed premalo ili previše vlage u zemlji ugine. Zar to nije puno istinskija negacija zrna, prema kojoj zrno proključalo u biljku znači i te kakovu afirmaciju! Opet ima mnogo slučajeva, gdje biljka donesavši plod ne ugiba. Kako je tu plod negacija negacije? U prvom slučaju eno nam negacije, ali nema razvitka, u drugom eno nam potpunog razvitka, ali nema negacije negacije. A okrenem li se i podem tri koraka na lijevo, zatim šest koraka natrag na desno, pa opet recimo tri koraka natrag u sredinu, eto mi afirmacije i negacije i negacije negacije! Ali gdje je razvitak? Tako je eto dijalektika, »negacija negacije« neka samovoljna konstrukcija, koja ne tumači zapravo ništa: ni gibanja ni razvitka.

Ostanemo li kod našega zrna pa se pitamo, kako i zašto se ono razvija, tad moramo priznati, da se razvija zato, što se u njem nalazi klica, koju »nešto« goni, da se razvije u biljku i da kao biljka opet donese plod. I, ako to »nešto« — zdrav razum to zove životnim principom ili biljevnom dušom! — bude uništeno kakovom pravom »negacijom«, na pr. tako da stučemo zrno, više nema razvitka, pa makar mi upotrijebili ne znam kakovu negaciju negacije, na pr. tako da u laboratoriju opet točno sastavimo dijelove u jedno! Baš te činjenice bjelodano dokazuju, da je kraj sve izvanjske i materijalne jednakosti između zrna, u kojem je zamro životni princip, i živa zrna puno veća stvarna razlika negoli između živa zrna ili sjemena i izrasle biljke. Kraj sve goleme izvanjske razlike ovo je dvoje — izrasla bilina ili stablo i zrno zapravo jedna te ista pojedinka, individuum, a nipošto dvije, od kojih bi jedna bila negacijom druge.

Istina je, ovi su izvodi l o g i č k i. No logika našim dijalekticima ne imponira. Jer ona je za njih — riječi su Thalheimerove — »jedno ograničeno, podređeno promatranje stvari«, koje, »promatra sve stvari kao nepokretne i nepromjenljive i sve odijeljene jedne od drugih, izolirane za sebe«, riječju »statički«. Dijalektika je naprotiv — opet citiram Thalheimera! — »jedna viša forma mišljenja«, »nadređeno, općenitije, egzaktnije i dublje posmatranje stvari«, koje ih »posmatra u njihovom kretanju i njihovoj povezanosti«. ²⁷ Izloženi primjer o zrnu nam pokazuje svu »egzakt-
nost i dublinu« toga »posmatranja«, kojemu se baš ovdje dogodila ta neprilika, da je zrno »posmatralo« kao »nepokretno i nepromjenljivo«, previše za se, »izolirano« od biljke, dakle »statički«, dok je naša logika barem ovaj puta postupala protivno: povezala ga u jedno s biljkom, promatrala »dinamički«. A gotovo je šaljivo, kad isti pisac u cijeloj svojoj knjizi ne dokazuje i ne pokušava dokazivati svojih izvoda ili pobijati protivničke »dijalektički« nego »logički«. Nije teško pogoditi, zašto tako čini. Ta dijalektika bi se vrlo brzo i to nemilosrdnim manevrima zdrava razuma pokazala čudnim ubojitim oružjem, što sili svakoga, koji s njim barata, da napravi »harakiri« na svojim vlastitim izvodima. ²⁸ Da izbjegne

²⁷ Op. cit., str. 60.

²⁸ Pesch to klasički pokazuje u svojoj kritici historijskog materijalizma (l. c., str. 242. sqq.): »Da su — veli on — teoretici znanstvenog socijalizma barem ostali kod toga, da su im ekonomijske prilike bile jedina odlučna osnovica, potpuni tumač događaja i stanja njihove epohe, njihove najbliže okoline, ne bi smo im doduše mogli oprostiti jednostrane površnosti, ali barem bi teorija bila u skladu s »dijalektičkim načinom mišljenja«. Ali, kad su se dali zavesti, da stvore opće tumačenje povijesti tražeći od nas, da stvarne odnose sve dosadašnje svjetske povijesti spoznamo u njihovim, prema vlastitu im priznanju »objektivno povijesnim položajem, a subjektivno tjelesnim i duševnim ustrojstvom uokvirenim« idejama, postadoše žrtvom još veće apsurdnosti negoli liberalni ekonomizam... — Prema nauku znanstvenog socijalizma naime ideje i sistemi samo su *plod i odsjev pojedinih gospodarskih epoha*. Marks stoga ne zamjera Stagiriti, što uči, da je čovjek po prirodi određen za građanina. Istotako oprašta i Franklinu, kad ovaj tvrdi, da je čovjek po prirodi oruđar (*Instrumentmacher*). Ta obojica: Aristotel i Franklin sasvim odgovaraju »logici njihova doba«. Prema marksističkom shvaćanju badava ćemo tražiti kako na filozofijskom tako i na praktičkom i povijesnom području »konačne istine«, osim da možda držimo »vječnim istinama« »najgluplje plitkosti i svakidašnjosti« kao na pr. »da ljudi, općenito govoreći, ne mogu živjeti bez posla; da su dosele bili ponajviše razdijeljeni u tlačitelje i potlačene; da je Napoleon umro 5. svibnja 1821.« — Ali teško si ga onomu, koji bi htio ove marksističke nauke primijeniti na historijski materijalizam te načela »znanstvenog« socijalizma nazvati »najglupljim plitkostima« ili ne priznati im trajne vrijednosti!... Eto onoga upadnog protivurječja, u kojem se teoretici »znanstvenog« socijalizma neprestano kreću: u jednu se ruku namještaju kao *skeptici*, koji se u sve sumljaju, u drugu kao *nepogrešljivi proroci*, koji su konačno došli do čiste istine.

toj neugodnosti barem na oko, marksizam spremno ostavlja svoje »nadređeno, općenitije, egzaktnije i dublje posmatranje stvari« t. j. dijalektiku i spušta se na »jedno ograničeno, podređeno promatranje stvari« ili logiku. A kad s njome dogori do nokata, onda se **otmjeno opet povuče s tog »ograničenog i podređenog« na »nadređeno, općenitije, egzaktnije i dublje posmatranje stvari«!** Tako se eto marksizam igra mačke i miša s onima, koji ili uopće nemaju ili su se barem odrekli »takozvanog zdravog razuma« ili opet imaju na pretek vremena, da ga gube ovakovim djetinjarijama. Zaista! Dijalektika se »zdravom ljudskom razumu otvoreno protivi«!

Još je shvatljivije, zašto se marksizam »otvoreno protivi zdravom razumu«, ako pogledamo malo drugi elemenat, drugi sastavni dio njegov — materijalizam! Sve je materija: i misao i odluka, i razum i volja, i znanost i umjetnost, i Bog i duša — sve su to proizvodi materije. To je tvrdnja. A dokazi? Marksizam ih ima u glavnom dva. Jedan, da tako kažem, a priori ili iz prirode same stvari, a drugi a posteriori ili iz iskustva, što nam ga pruža »učiteljica života« — cijela dosadašnja povijest čovječanstva. Da ih samo malko ogledamo!

Kako je već bilo rečeno, Marks i Engels bili su uvjereni, da je Feuerbachu uspjelo sve osim ljudskoga djelovanja svesti na čistu materiju. Da to nije ispravno, pokazala je već naša kritika materijalističke dijalektike na primjeru zrna, dijalektike, koja je barem prema uvjerenju marksista usavršila Feuerbachov materijalizam. Jer, kako priznaje sam Thalheimer, samo »ako svrsishodno negiram« započinjući novi proces, dolazi do razvitka. U zrnu dakle ima nešto, što »svrsishodno negira« i prema tome logičkom bezuvjetnošću dovodi i do sile, koja ne djeluje slijepo kao materija nego svijesno, »svrsishodno«, dakle do duha. Ali možemo to pustiti s vida, te promotriti materijalizam u obliku historijske dijalektike. Kako dakle dokazuje marksizam iz prirode same stvari, da je sve ljudsko nastojanje samo materija i plod njezin?

Engels je to iz prirode same stvari izveo time, da je, kako veli Thalheimer, »sasvim jednostavno rekao: Čovjek mora jesti i piti prije nego može filozofirati. Sve druge stvari dolaze kasnije i uslovljene su time kako ljudi sebi pribavljaju jelo i piće itd. Ova jednostavna mudrost, to je temelj materijalističkog objašnjenja historije.« Ova je mudrost zaista i previše jednostavna, a da bi mogla biti istinita. Jer, tako mi pitamo marksizam: je li Feuer-

---

»Konačne istine« nema — tako glasi njihova prva dogma. Ali istodobno je za njih svaki pa i najumjereniji idealizam zauvijek propalo stanovište. *Materijalizam* je jedini ispravni nazor o svijetu za *svu budućnost*. Poput cijela čovjeka i njegove su ideje i njegov način mišljenja prema socijalističkoj nauci čista posljedica mjesnog i vremenskog »milieu«-a. Ali »dijalektički način mišljenja« izuzetkom je od otoga pravila. Za nj se ne veli da je »objektivno povijesnim položajem, a subjektivno tjelesnim i duševnim ustrojstvom opisan nego da je jedini ispravni način mišljenja u prošlosti, sadašnjosti i u budućnosti!«

bachu pošlo za rukom dokazati, da čovjek nema duhovne duše, da čovjek samo ono jest, što može pojesti, ili nije? Ako jest, tad je smiješno, kad se historijski materijalizam hvali, da je kao novo nešto dokazao, kako u djelovanju čovječanstva nema duha. Jer, ako duha uopće nema, onda ne može ni djelovati.²⁹ Ako li nije — a u tom se slažemo s Engelsom, koji tvrdi, da nije! —, tad toga baš ni historijski materijalizam nije svojom »jednostavnom mudrošću« dokazao. Dokaz: čovjek mora jesti i piti prije nego može filozofirati, dakle je njegovo filozofiranje samo plod toga jela i pila, uslovljeno samo time, kako si nabavlja hranu (»tehnikom proizvodnje i potrošnje«), isto tako dokazuje kao na pr. ovaj: Da dođe do članka na pr. u »Životu«, potreban je prije svega slog i tisak. Dakle je svaki takav članak samo slog i tisak odnosno samo odsjev tehnike slaganja i tiskanja. Ili ovaj kod Nijemaca poznati: »Ohne Blech keine Blechmusik. Also ist die Musik Blech. Welch ein Blech!«

Prema toj »jednostavnoj mudrošću«, najdublji i zapravo jedini odgovor na pitanje, zašto su u 16. vijeku teolozi devet godina pred papom raspravljali o ljudskoj slobodi i milosti, mogao bi dati samo onaj, koji zna, šta su ti teolozi jeli i kako su do hrane dolazili, a razlog, zašto se dvojica na sudu tuže radi uvrede časti i poštenja, bio bi taj, što se jedan možda bavi sadenjem kupusa, a drugi pravljenjem cipela, dok bi znanost neobično zadužio, tko bi pokazao, kako je Evropa dobila novu znanost, umjetnost i vjeru, kad se počela baviti sadenjem američkog dara — krumpira! Marksiste će doduše protestirati protiv ovakvih zaključaka, jer »postoji... i uz najbolje namjere opasnost od uvlačenja mehaničkog materijalizma u znanosti« piše g. M. Iveković u »Kulturi«³⁰ na adresu gg. Brichte i Podhorskoga, koji su u svojoj knjizi »Nauka, život i tehnika« pokušali primijeniti historijski materijalizam na pojedine slučajeve. A zašto postoji ta opasnost? Baš zato, što dovodi do smiješnih logičkih konzekvencija, kojima se »zdrav razum« i logika moraju smijati!

Marksizam je sa samim Marksom i Engelsom na čelu pokušao i aposteriori dokazati, kako nam cijelu povijest čovječanstva tumači samo ono, što su ljudi jeli i pili, odnosno kako su proizvodnjom i potrošnjom namirivali svoje potrebe. Nema ni vremena, a ni smisla dulje se zadržavati kod toga fantastičkog romana, koji se počinje s ljudskim predima, što su još na granama sje-djeli, a svršava s nekim kolektivističkim rajem na zemlji i cijeli taj razvitak odvija strogo prema zakonu materijalističke dijalektike. Najprije se mijenja i razvija način gospodarenja, a za njima polako kao sjena i sva kultura čovječanstva: znanost i umjetnost i

²⁹ Ne dolazi u obzir niti apsolutni Duh, jer kako će čovjek uopće za nj znati, kad sam nema duha, kojim bi Ga mogao spoznati? Uostalom prema Marksu i Engelsu već je Feuerbach dokazao, da Boga nema!

³⁰ »Kultura« 1933., str. 71.

vjera i čudoređe te prema tomu i sama istina. Jedino, što je uvijek vrijedilo, jedina istina, koja vrijedi uvijek i svagdje, jest — dijalektika, historijski materijalizam!

Iako iz našega dojakošnjega razlaganja slijedi sva uzaludnost marksizma, ipak ćemo još primijetiti dvoje. Kad marksizam, kao »najnapredniji moderni nazor o svijetu« uči, da je čovjek nekada bez razuma skakao po drveću, zatim živio bez obitelji u čoporima i tek kroz mnoga naopaka praznovjerja teda negda došao do vjere u jednoga Boga, tad ne smije zaboraviti, da su te stvari bile prije 50, 30 pa makar i 20 godina dogme u znanosti, ali danas to više nisu. Cijenice prisiliše znanost, da prizna, kako je u najstarije doba, na početku ljudskog roda čisti porodični život i čista vjera u jednoga Boga, da prizna, kako još uvijek nema dokaza za životinjsko podrijetlo čovjekovo. Već bi dakle bilo vrijeme, da »najnapredniji« nazor o svijetu revidira svoje zasade prema tim činjenicama i prestane iznositi pred svijet kojekakove preživjele i zastarjele teorije, što ih je znanost odbacila. Uopće marksizam — i to je naša druga primjedba — kao historijski materijalizam činjenicama nanosi silu, kao nekoć Hegel, za kojega vele da je odgovorio, kad su ga upozorili, kako mu se izvodi ne slažu s činjenicama: »To gore po činjenice!« Dijalektika je kalup, u koji činjenice hoćeš ne ćeš moraju. Tako na pr. Mehring pripovijeda, kako je oko 1529. neki Anton Müller iznašao tkalački stroj, koji je na jednom davao četiri do šest tkiva, ali se gradsko vijeće u Danzigu uplašilo, da će taj izum baciti tkalce na prosjački štap, pa je dalo stroj uništiti, a izumitelja potajno ubiti. Još dvjesto godina kasnije uništavali su i zabranjivali po Njemačkoj taj stroj. Kud ćemo evidentnijega dokaza, kako se misao posve samostalno razvija nesamo neodvisno od ekonomijskih prilika nego upravo i protiv njih. Baš zato su je i htjeli odmah u zametku ugušiti, jer bi izazvala pravu gospodarsku revoluciju i krizu. Pa ipak i ta činjenica služi Mehringu kao dokaz, da je sve ljudsko djelovanje (mišljenje i htijenje) samo odsjev ekonomijskih prilika!³¹ Još je možda interesantniji postupak s velikom povijesnom činjenicom katoličke Crkve. Činjenica je naime, da katolička Crkva postoji već dvije tisuće godina i da je raširena po cijelom svijetu. Činjenica je, da je živjela u doba gospodarskog sistema s robovima i preživjela ga, doživjela i preživjela feudalni sistem srednjega vijeka, da je živjela u doba kapitalizma i da živi danas posred najrazličitijih ekonomijskih sistema, koji su bez sumnje posve drugi kod Zulukafra i na Grönlandiji ili Aljaski, a posve drugi u centru Evrope ili Amerike. Pa ipak se rob iz prvoga kršćanskog doba kao i današnji posjednik, onaj Eskim na sjeveru, Zulukafar u Africi i civilizirani Evropljanin katolik jednako krste »Uime Oca i Sina i Duha Svetoga« i vjeruju u jednoga Boga u tri osobe. Ništa tu nisu mogle ekonomijske promjene i razlike promijeniti. Što će dakle historijski materija-

³¹ Ibidem, str. 69.

lizam na to? Thalheimer tješi sebe i svoje pristaše: »Vjera je od Feuerbacha barem »znanstveno mrtva«! Ne će dakle dugo trajati, pa će joj po neumoljivoj dijalektici biti sasvim kraj! Koliko vrijedi ta utjeha, pokazuje najbolje jadikovka g. Burlaka,³² kako »antimaterijalistička nastojanja uzimaju sve veći mah« i »duhovna reakcija želi svim snagama da obnovi sve vrste i nijanse idealizma i spiritua- lizma. Podiže glavu crna aždaja mistike koja je u srednjem vijeku u savezu sa diktaturom religije uništila toliko stremljenja progresu i zadržala za nekoliko stoljeća napredak čovječanstva. Danas... pojačan interes za prekogroban život, spiritizam, religioznu lite- raturu... sve to daje osnovne crte duhovne kulture naše malo- građanske sredine...« Dakle, badava sve! Povijest ne će da se razvija u onom okviru, što joj ga silom nabijaju dijalektika i mate- rijalizam.

4. Marksizam ili katolicizam ?

»Marksizam ili katolicizam«! Koji dakle od njih ima zapravo uvjete za egzistenciju i za život; kojega će od njih biti budućnost?

U svojoj dubokoj priči »Sunčev jaram« pripovijeda Jörgensen, kako su se jednom rasline pobunile protiv sunca. »Začetnik nove misli bio je neki vi- soki, oholi, ukočeni jablan... On reče: Sestre i braćo! Od nezapamćenih dav- nina stanuje naš slavni raslini narod na zemlji. Ona pripada nama... Živo- tinje, ljudi, sva ostala bića od nas su ovisna. Bez nas ne mogu živjeti. Mi hra- nimo kravu, koja čovjeku daje mlijeko i meso. Mi hranimo ovcu, koja čovjeka oblači, i konja, koji čovjeka nosi i kola mu vuče. Ptice žive od našega sjeme- nja, kukci od našega praha i meda, puževi i crvi do sita se najedu od otpada- ka s našeg stola. Naš je položaj centralan — možemo posve opravdano reći, da smo mi gospodari svemira, i da je sve od nas ovisno... Samo je jedna sila na svijetu, od koje smo zavisni, a koja nikako od nas ne zavisi. Govorim, ... sestre moje i braćo, ob onom nebeskom tijelu, što nam preko dana šalje svoje svjetlo, govorim o suncu, od kojega *ima da zavisi* cijela naš egzistencija i naš napredak. Sestre i braćo, ne upotrebljavam ja slučajno izraz: »*ima da za- visiti*«! Po mojem naime uvjerenju nije to tako sigurno, da nam sunčano svije- tlo zaista koristi, a ne možda prije škodi. Taj nauk o sunčanom svijetlu kao o potrebi i blagoslovu za raslini svijet bez sumnje je samo jedan stari, glupi mit, praznovjerje, koje ni najmanje ne pristaje modernoj, prosvjetljenoj ra- slini.« — Tu jablan na čas umukne. Od nekoliko starih hrastova i brijestova u susjednom vrtu mogao si čuti neko protestno šuštanje, dok su usjevi napro- tiv gromko odobravali. — Podigavši glas jablan nastavi: »Nije mi nepoznato, da u raslinom svijetu ima jedna okorjela stranka, koja tvrdo i ukočeno stoji na onom posve zastarjelom stanovištu. Ja se međutim nadam i pouzdam u samosvijest mladih raslini naraštaja, da će sa mnom uvidjeti, kako je ne- dostojno i dalje se zapisivati tom praznovjerju. Mi, rasline, moramo biti same sebi dosta. Mi ne ćemo svojih slobodnih šija prignuti ni pod čiji, pa ni sunčev jaram. Stoga, moje sestre i braćo, u boj protiv tiranina, dolje nedostojno rop- stvo! Tad će nastati novo i ljepše raslini pokoljenje, a svijet će nam se di-

³² Ibidem, str. 96.

viti. Tebi je odzvonilo, Tvojemu je gospodstvu kraj, ti stara lampo tamo gore!» — Ako taj jablanov govor dobro prikazuje krilatice nove nauke, tad je i njegov prijedlog, da se provede strike, pasivna resistencija iz prkosa prema suncu, sličan novovjekim metodama. Pobunjeni raslini svijet živjet će i radit po noći, kad nema sunca, a »za najljepših sunčanih dana stajalo je cvijeće zatvorenih čaški kao da spava, a svi vrtovi, sve šume izgubiše svoju divnu šaru. Ali jao! Kako je okrenulo zlo i naopako za siromašne buntovnice! Usjev... počeo se okretati i zavijati, dok napokon ne poleže po zemlji, kako je dug i širok... A sve zeleno lišće požutjelo i sasušilo se, kao da je jesen, objesilo se tužno prema zemlji. — Tad počnu rasline mrljati protiv jablana. Taj je stajao lišća žuta poput kanarinca i sjao se kao ulickani fićfirić. »Kako ste vi glupi, sestre moje i braćo!« govorio je. »Zar ne vidite, da ste sada puno ljepše, puno značajnije, puno više vi same negoli pod sunčevim gospodstvom, gdje je sve bilo uređeno po jednom kalupu, pravilno, građanski. Vi ste se svega toga glupog zdravlja oslobodile — vi ste profinjena, aristokratska bića, kojima je bolest blago i plemenitaška povelja.« Mnoge su od nesrećnih raslina... i dalje vjerovala jablanu pa su neprestano opetovale sve, dok im nije i zadnja žilica otpala: »Mi smo profinjene! Mi smo plemenite! Mi smo ličnosti!« — Ljudi po novinama svojim pisali o slaboj žetvi i nerodici, ali se tješili nadom u bolja vremena. — I nada ih nije prevarila. Jer, čim je došlo novo pramaljeće, nestalo je jablana i njegovih novih ideja. Stajao je tek osušenih grana poput strasila usred zelena usjeva, i nitko više nije znao za njegov nauk. Ali se zato prema starom pa ipak mladom suncu, tom neiscrpljivom vrelu svijetla i života, dizao miris svega cvijeća poput žrtve zahvalnice, a stabljike sviju raslina bijahu kao ruke, što se klanjajući dižu prema njemu.«³³

Marksizam je bio najveća bezbožnička i protivucrkvena sila zadnjih decenija. Pa eto već se sve više javljaju znakovi, koji opravdavaju predviđanje o skorašnjoj smrti njegovoj.³⁴ Razvika prilika u Ugarskoj, Italiji, Njemačkoj, Austriji jasno to pokazuju, a, čini se, da se i Francuska nalazi na sudbonosnoj prekretnici, koja će odlučiti sudbinom pokreta, što je pripadao najjačim internacionalama, što ih pozna svijet; pokreta, koji je kušao više toga dobroga za gospodarski život, ali i koji je svoje neprijateljstvo prema Crkvi znao povezati s najjačim instinktima mase, što ište kruha, a kod nekih i s uistinu najplemenitijim osjećajima čovječnosti i bratske ljubavi. Odakle ovi porazi marksizma? Jedan od najdubljih razloga jest bez sumnje i taj, što idol nikad ne može dati onoga, što daje živi Bog. Mnoge se stare vrijednosti mogu zamijeniti novima, ali Boga, Krista i Crkve još nitko nije čovječanstvu nadomjestio i ne će. Moguće je udarati po tim metafizičkim dobrima čovječanstva, moguće i razoriti ih kod kojega pokoljenja, ali je sigurno, da će čovječanstvo ubrzo tražiti zamjenu jednake vrijednosti. Mogu se benzinom polijevati crkve, paliti samostani, progoniti svećenici, sve to može da se odigrava i uz gromorno

³³ Prema njem. autoriziranom prijevodu (Mainz 1899.)

³⁴ Za naredne izvode por. »Kath. Korrespondenz« od 19. II. 1934.

pljeskanje kakove internacionale, ali brzo dođe sat, kad prevareni narod natrag traži Boga, Krista i Crkvu. Neslomljena, štoviše pomlađena stoji Crkva pred današnjim svijetom, dok se njezin protivnik bori sa smrću. Ako je učinjeno što god dobra, — a nije ga učinio marksizam nego neki ljudi, koji su, iako pod njegovom zastavom, ipak najbolje htjeli —, to ga preuzima Crkva u svoj socijalni program. A pojedincima, koji su je poput izgubljenih sinova ostavili, oprašta. Jer njezin trijumf nikad nije trijumf nadute oholosti nego uvijek pobjeda velike ljubavi, što obuhvaća cio svijet, nije trijumf ljudi nego Spasitelja svijeta, trijumf Boga i milosti. Prije ili kasnije napisat će i marksizam novo poglavlje za staru Laktancijevu knjigu: »De mortibus persecutorum — Kako umiru Kristovi protivnici«. Vjeran katolik ne osjeća kod takovih prekretnica svjetske povjesnice, koje svojom mrkom tragikom izazivlju u duši duboko poštovanje prema Božjem djelovanju u čovječanstvu, nikakove niskosti, nikakove mržnje ili zloradosti; on osjeća samo jedno: da je njegova vjera nesavladljiva, da je Krist sa svojom Crkvom, i da se treba u Boga pouzdavati bez pridržaja, jer i danas još valja riječ: »V r a t a p a k l e n a n e ć e j e n a d v l a d a t i !«

K. Grimm D. I.